

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 48, godina XXIV
novembar, 2019.
[str. 33-53]

© Monos 2019

Značaj osnivanja i doprinos Narodnog univerziteta općem prosvjećivanju i kulturnom uzdizanju naroda na širem području Gračanice

Prof. dr. Omer Hamzić

Na osnovu izvorne građe u prilogu se rasvjetljavaju počeci rada i društveno-političke okolnosti na samom kraju 1959. godine u kojima je došlo do osnivanja Narodnog univerziteta u Gračanici, kao javne ustanove koja je ostavila snažan pečat u razvoju kulture i narodnog prosvjećivanja na tom lokalnom području. U prilogu se akcenat daje na prve dvije-tri godine postojanja i rada te ustanove. To je period uhadavanja i traganja za njenom trajnom programskom profilacijom. Historijski podaci pokazuju da je ova ustanova, kao i mnoge njoj slične, osnovana sa primarnim zadatkom da bude u funkciji režima i vladajuće politike, prvenstveno kroz ideološko-političko obrazovanje ne samo članova partije, već i širokih narodnih masa. Međutim, gračanička i mnoge njoj slične ustanove brzo su izašle iz tih uskih ideoloških okvira i izrasle u vrlo dinamične ustanove osposobljene za organizaciju široke lepeze oblika opštenarodnog prosvjećivanja i kulturnog uzdizanja naroda u skladu sa njegovim zahtjevima i potrebama. U slučaju Gračanice, radi se o ustanovi koja je preživjela sve burne društvene promjene u drugoj polovini 20. stoljeća, koja se uspješno prilagodila vremenu i danas funkcioniše pod nazivom Bosanski kulturni centar.

Ključne riječi: Narodni univerzitet, ideološko-političko obrazovanje, obrazovanje odraslih narodna biblioteka, bioskopi

UVODNE NAPOMENE

Krajem 1959. godine u Gračanici su osnovane dvije značajne ustanove–Gimnazija i Narodni univerzitet. I jedna i druga su u drugoj polovini prošlog i prvim decenijama ovog stoljeća ostavile snažan pečat u kulturno-prosvjetnom razvoju čitavog ovog kraja. Da bi se bolje razumjelo u kakvom ambijentu je došlo do njihovog osnivanja, treba imati u vidu da se Gračanica u periodu poslije 1945. godine jako sporo izvlačila iz zaostalosti i bijede.¹ Ovu opštinu su u širokom luku zaobilazile sve krupnije društvene investicije s ciljem da se pokrene brži razvoj privrede.² Takve društvene intervencije, “ne samo da nisu bile blagovremene, nego i potpuno nedovoljne”. Zbog širih društvenih potreba, a u pozadini iz političkih razloga, poslije 1950., usmjeravane su, uglavnom u rudarstvo (“Bosna azbest”, Bosansko Petrovo Selo) i ciglarstvo (Ciglane “Sočkovac”). Efekti tih ulaganja, međutim, nisu bili optimalni. Teškoće u poslovanju i niska akumulativnost tih kapaciteta, umjesto da povuku naprijed cjelokupnu privredu opštine, uzrokovali su nerentabilno poslovanje ne samo spomenutih

preduzeća, već stagnaciju i opadanje ostalih privrednih grana, a samim tim i usporavanje društveno-ekonomskog razvoja čitavog ovog područja.³ Privredna zaostalost uzrokovala je usporeno zapošljavanje, nizak opći društveni standard, zapuštenost kulturno-obrazovnih institucija itd. U nekim kasnijim analizama, uzroci su se tražili u nedostatku sirovinске osnove, nedostatku kadrova, ali i političke volje da se stanje brže mijenja. U periodu od 1955. do 1960. godine, gračanička opština je po veličini nacionalnog dohotka spadala među najzaostališe i najnerazvijenije opštine Sreza Tuzla. Imala je nacionalni dohodak po stanovniku 1,5 puta manji u odnosu na prosjek sreza Tuzla i po tome bila čak na 14. mjestu, samo nešto malo ispred opština Šekovići i Kalesija.⁴

Krajem 1959. godine, gračanička opština je još uvijek bila izrazito nerazvijeno i zaostalo područje u Bosni i Hercegovini. Preko 50% stanovništva spadalo je u kategoriju “izdržavanog”. Dominantna privredna grana sa 42% učešća u nacionalnom dohotku bila je poljoprivreda.⁵ Brdsko-planinski karakter zemljišta i usitnjenost posjeda (preko 73% domaćinstava živjelo je na posjedu do 3 hektara površine), te ekstenzivna obrada zemljišta, uzrokovala je veliku nezaposlenost na selu koja se ispoljavala se na specifičan način. S jedne strane, bilježio se visok prirodni pri-

1 Omer Hamzić, Od korparije do štamparije, *Gračanički glasnik*, br. 19/10., Gračanica 2005., 49 – 53

2 Radi boljeg razumijevanja izloženih podataka u ovom radu, napominjemo da se oni odnose na opštinu Gračanica koja je postojala prije rata (1992. – 1995.) i zauzimala površinu od 357,08 kvadratnih kilometara, na kojoj je po popisu iz 1991. godine živjelo 59.050 stanovnika, od čega 72,2% Bošnjaka (Muslimana), 23% Srba, 2,54% Jugoslovena, 0,23% Hrvata i 2,07% ostalih; Dejtonskim sporazumom, 1995. godine, iz sastava dotadašnje opštine Gračanica izdvojena su naselja: Bosansko Petrovo Selo, Porječina, Kakmuž, Sočkovac i Karanovac i pripojena opštini Petrovo, a Boljanici opštini Doboj, na prostoru Republike Srpske.

3 Dževdet Osmnabegović, Nesib Suman, Hajrudin Junuzović, Savo Petrović, *Krača studija o stepenu aktiviteta stanovništva i njegovim sociološko-obrazovnim aspektima na području opštine Gračanica*, Narodni univerzitet Gračanica, Gračanica 1971., str. 8 (u daljem tekstu: *Krača studija...*)

4 Omer Hamzić, Počeci i razvoj gimnazije u Gračanici, sa posebnim osvrtom na društveno-ekonomske prilike u vrijeme njenog osnivanja (1959. – 1960. godine), *Gračanički glasnik*, br. 28/14, Gračanica 2009., 71 – 73;

5 Prema zvaničnim pokazateljima iz 1958. godine, učešće ostalih grana bilo je sljedeće: industrija 17%, šumarstvo 1,6%, saobraćaj 6,5%, trgovina 17,7%, ugostiteljstvo 1,1%, zanatstvo 1,9% i druge djelatnosti 0,2% (Arhiv TK, Fond SNO Gračanica, Zapisnik sa sjednice Vijeća proizvođača Narodnog odbora opštine Gračanica, od 8. 9. 1958. godine)

raštaj stanovništva, dok su s druge, nastavljeni procesi usitnjavanja i onako usitnjenih posjeda, što je uzrokovalo prenaseljenost, ali i latentnu nezaposlenost. To je vodilo ka daljem siromašenju sela, pojačanim migracijama selo-grad, potrazi za poslom izvan opštine i Republike itd.⁶ To je bilo naročito izraženo u selima sjeverno od Gračanice. Prema nekim statistikama, tek je svaki 16. stanovnik na ovoj opštini u to vrijeme bio zaposlen.⁷

Zapuštenost i nizak obrazovni nivo stanovništva, bio je posljedica naslijeđa, ali i dugogodišnje stagnacije i ekonomskog siromaštva. Prema podacima iz popisa 1961. godine, ukupan broj nepismenih na području opštine iznosio je čak 37% od ukupnog broja stanovnika, među kojima je bilo najviše žena. Takvo stanje u velikoj mjeri ispoljavalo se kao faktor usporavanja zapošljavanja i napretka uopće, te dalje produbljavalo probleme nerazvijenosti i siromaštva.⁸

U školskoj 1958/59. godini na opštini su radile 22 škole: 16 osnovnih (četverorazrednih), 2 šestorazredne, 2 osmogodišnje (u Gračanici), 1 škola učenika u privredi i jedna škola za dopunsko obrazovanje. U te škole bilo je upisano ukupno 4.124, a, naredne, 1959/60. godine 4.447 učenika. Ni jedna od tih šestorazrednih i osmogodišnjih škola nije bila obavezna da upisuje učenike koji su završavali četvororazredne osnovne škole, pa je najviše djece ostajalo kod kuća sa četiri razreda osnovne škole, odnosno na tom najnižem stupnju obrazovanja.⁹ Obuhvat dora-

populacije za školovanje od 5. do 8. razreda bio je ispod 50%.

To su pokazatelji opće prosvjetne, pa i kulturne zapuštenosti stanovništva, posebno na selu. Oni najbolje govore o stanju na terenu i o općem ambijentu u kojem je došlo do formiranja Narodnog univerziteta. Radi objektivnosti, to se mora uzimati u obzir pri svakom zaključivanju o rezultatima i dometim općekulturne i prosvjetiteljske misije ove ustanove u proteklih šezdesetak godina.

OSNIVANJE USTANOVE

Narodni univerzitet u Gračanici (sa amaterskim statusom) osnovan je 1951. godine, sa zadatkom da se bavi i razvija obrazovanje odraslih i organizuje kulturni život u gradu. Međutim, nema sačuvanih podataka o njegovoj aktivnosti u tom periodu, što ne znači da je nije ni bilo. Kako piše u nekim dokumentima Opštinskog komiteta, sve do 1960. godine, Univerzitet nije imao dovoljnu materijalnu podršku vlasti. Kao razlog, navodi se neshvatanje i pogrešno gledanje na čitavu oblast obrazovanja odraslih.¹⁰ Od 1958. godine situacija se u tom pogledu znatnije mijenja. Zahvaljujući raznoraznim okolnostima, u prvom redu, promjenama na širem planu, ali i promjenama u lokalnoj politici, obrazovanje odraslih i kultura postepeno dolazi u centar pažnje i dobija jaču podršku ključnih nosilaca lokalne vlasti, u prvom redu Narodnog odbora opštine, Opštinskog komiteta saveza komunista, te od rukovodstava još nekoliko drugih ustanova i organizacija.

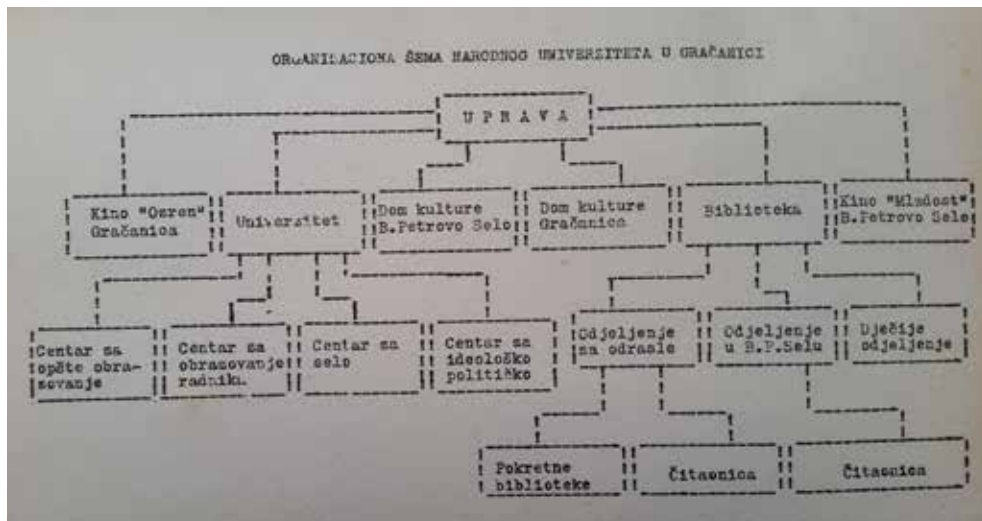
6 *Krača studija...* 20-21

7 Prema pokazateljima iz druge polovine 1959. godine, u oblasti privrede, na opštini Gračanica bilo je zaposleno ukupno 1.525 radnika, od čega u industriji 466, poljoprivredi 48, šumarstvu 105, saobraćaju 126, trgovini 264, ugostiteljstvu 26, zanatstvu 452 i u ostalim granama 8. U vanprivrednim djelatnostima bilo je 325 zaposlenih lica, što je sa brojem zaposlenih u privredi činilo ukupno 1850 zaposlenih na opštini (Arhiv TK, Fond SNO Gračanica, Zapisnik sa sjednice Vijeća proizvođača Narodnog odbora opštine Gračanica, od 8. 9. 1958. godine)

8 *Krača studija...* 22

9 Omer Hamzić, *Počeci i razvoj gimnazije...*, 74;

10 Arhiv TK I d 85 (1 - 34), Analiza o radu ustanova u oblasti prosvjete i kulture na području opštine Gračanica, Narodni univerzitet (Id 85/30), Opštinski komitet Saveza komunista Gračanica Sreskom komitetu Saveza komunista Tuzla, br 219, 1. 12. 1961. (U nastavku: Arhiv TK I d 85 (1 - 34), Analiza o radu...)

Organizaciona šema Narodnog univerziteta 1962. godine

U takvoj, općenito promijenjenoj klimi, Narodni odbor opštine Gračanica 24. 12. 1959. godine donosi odluku o osnivanju Narodnog univerziteta kao ustanove sa samostalnim finansiranjem.¹¹ U tom kontekstu, važno je napomenuti da je iste godine i Narodna biblioteka stekla status budžetske ustanove i da je na sličan način raščišćeno i pitanje statusa gradskog kina, čime su obezbijedeni preduslovi za stabilnije poslovanje i jedne i druge institucije.

Iako su u vrijeme socijalizma sve ključne odluke, u pravilu, kreirane i donošene kao kolektivni čin u partijskim forumima, a verifikovane u nadležnim skupštinskim organima, u slučaju osnivanja Narodnog univerziteta (pa i Gimnazije u Gračanici), zasluge koje

ipak, u velikoj mjeri, mogu "pripisati" jednom čovjeku sa vizijom – tadašnjem predsjedniku opštine Asimu Dževdetbegoviću, jednom od najboljih u njenoj historiji. Njemu zahvaljući, mnogi pozitivni procesi u društvenom i privrednom razvoju ove opštine su blagovremeno inicirani i znatno ubrzani.¹²

Za prvog upravnika Narodnog univerziteta 27. 2. 1960. imenovan je učitelj Nesib Suman iz Gračanice.¹³ Premda je u početku imao sasvim druge zadatke, prvo je morao da sredi stanje u domu kulture u Gračanici (zgrada Medrese) i Domu kulture u Bosanskom Petrovom Selu, koji su usput pridodati Univerzitetu.. Tako su se u sastavu novoformirane ustanove našli i ugostiteljski objekti (kafane) u tim objektima kao i osoblje koje

11 Odluka Narodnog odbora opštine Gračanica br. 01/128 od 24. 12. 1959., Arhiv TK, Fond Općine Gračanica

12 O Asimu Dževdetbegoviću vidi opširnije u Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Asim Dževdetbegović – posljednji predsjednik Gračaničkog sreza, *Gračanički glasnik*, XIV/28, 2009., 91-96)

13 Rješenje Narodnog odbora opštine Gračanica od 27. 2. 1960., Arhiv TK, Fond Općine Gračanica, Zapisnici sa sjednice NOO od 27. 2. 1960. (Iz službene potvrde o prijavi i odjavi radnika od 16. 11. 1961. vidi se da je Nesib Suman, prije dolaska na dužnost upravnika Narodnog univerziteta, radio kao učitelj u Osnovnoj školi "Hasan Kikić", područno odjeljenje Babići od 31. 8. 1958. do 1. 2. 1960., kada je i postavljen za upravnika Narodnog univerziteta. Nesib Suman nalazio se na dužnosti upravnika Narodnog univerziteta od 1. 2. 1960. do 15. 11. 1962. kada je prešao na dužnost potpredsjednika Narodnog odbora opštine Gračanica. Nakon isteka mandata, vratio se na dužnost upravnika u Narodnom univerzitetu. U međuvremenu dužnost upravnika obavljao je Dževad Sarajlić, Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesredeno, Evidencija zaposlenog osoblja Narodnog univerziteta Gračanica)

je u njima radilo. Na osnovu personalnih evidencija može se zaključiti da je to i ozvaničeno sa 1. 9. 1960. godine.¹⁴ Isto tako, na osnovu raspoložive dokumentacije vidljivo je da u prvoj godini nije bilo gotovo nikakve ozbiljnije aktivnosti u okviru projektovane djelatnosti Narodnog univerziteta. Osim “ustoličenog” upravnika, U ustanovi je u tom prvom početnom periodu radilo uglavnom pomoćno osoblje, koje je dobrim dijelom, bar brojčano, bilo skoncentrisano na ugostiteljskom objektu Doma kulture.

Tek sa dolaskom učitelja Dževada Sarajlića, koji je “zasnovao radni odnos sa Narodnim univerzitetom” 1. 4. 1961. godine, bilo je moguće pokrenuti i neke ozbiljnije aktivnosti Univerziteta na planu obrazovanja odraslih, kao primarne zadaće Ustanove. Bilo je to veliko pojačanje za upravnika Nesiba Sumana, koji je do tada bukvalno sam “vukao” i rukovodne i sve kreativne poslove ustanove, uključujući i programiranje i praktičnu realizaciju nekih obrazovnih aktivnosti, koje su se u takvim uslovima mogle realizovati. Zato se s razlogom, za Nesiba Sumana i Dževada Sarajlića, kao prve kreativne kadrove Univerziteta, može reći da su kao mladi i već afirmisani prosvjetni radnici utemeljili ključne djelatnosti te ustanove.. To se u prvom redu odnosi na centre za obrazovanje odraslih, koji su u početku, uz pridodate domove kulture u Gračanici i Bosanskom Petrovom Selu, zapravo, i činili Narodni univerzitet. Shodno prvoj podjeli posla, Nesib Suman je kao upravnik, vodio Centar za ideološko-političko i društveno ekonomsko, a Dževad Sarajlić Centar za stručno obrazovanje odraslih. Paralelno s tim zajednički su kreirali programe i vodili Centar za opšte obra-

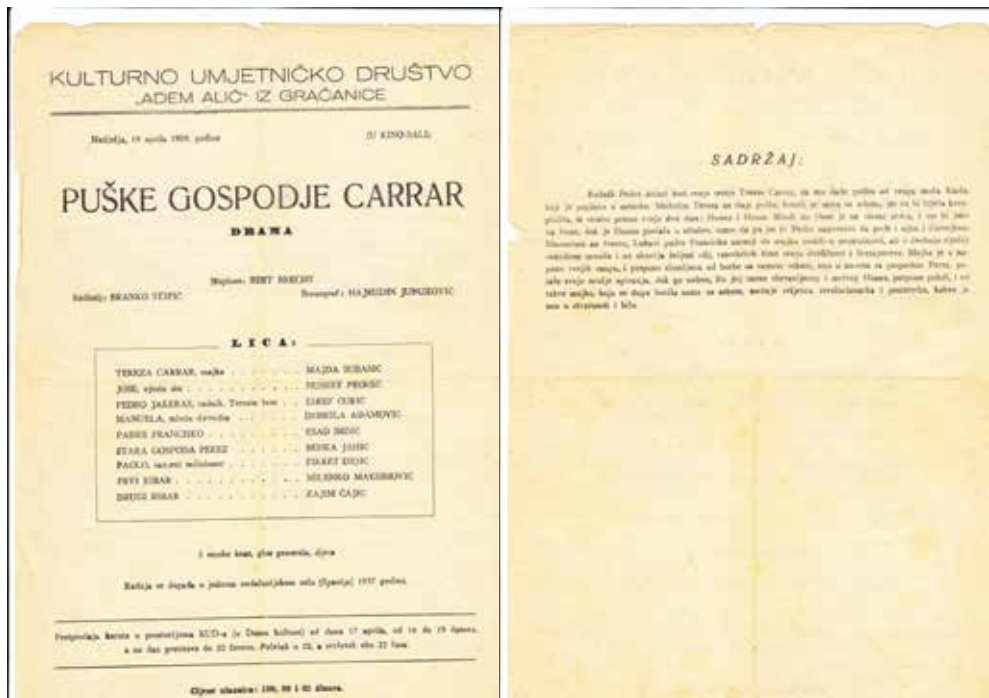
zovanje i kulturu. U naredne dvije-tri godine doći će do proširenja djelatnosti, samim time i do promjene u organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta kao i do znatnog kadrovskog jačanja ustanove. U međuvremenu, ugostiteljska djelatnost bit će potpuno izdvojena iz njenog sastava.

Kao što je već rečeno, Univerzitet je od samog svog osnivanja počeo koristiti poslovne prostorije u zgradi bivše Osman-kapetanove medrese, koja je već od ranije djelimično služila kao dom kulture, ali sa prilično nejasnim statusom. Da se u to vrijeme ipak radilo o nekoj sinhronizovanoj akciji vlasti oko definisanja tog statusa, potvrđuje i podatak da je 25. 10. 1959., samo dan nakon donošenja Odluke o osnivanju Narodnog univerziteta, Narodni odbor opštine Gračanica donio rješenje o nacionalizaciji Medrese, odnosno zgrade Doma kulture, koja je bila u vlasništvu Vakufa, a formalno pod zakupom Saveza kulturno-umjetničkih društava ili možda Opštinskog narodnog odbora. Na pitanje ko je odobrio Narodnom univerzitetu da se useli u tu zgradu, može se odgovoriti da je odobrenje vjerovatno dao onaj ko je i osnovao tu javnu ustanovu.

Iz sačuvane dokumentacije vidi se da je zbog neplanskog i nedomaćinskog korištenja u prethodnom periodu, objekat bio jako devastirani i gotovo u “trošnom” stanju. Da bi zadovoljio potrebe Narodnog univerziteta, na njemu je bilo neophodno izvršiti veće adaptacije i popravke. Kako nije imao vlastitih sredstava za takvo ulaganje, Odbor Univerziteta, kao tadašnji organ upravljanja Ustanove, donosi odluku o zaduženju kod Komunalne banke u Gračanici.¹⁵ Međutim, banka je taj zahtjev odmah u startu odbija s

14 Sa tim datumom radni odnos sa Narodnim univerzitetom zasnovali su: Hasib Đulić, zv. Đulbeg, poslovođa kafane Doma kulture i Gopo Rasim, kafe kuhar, slijede Safeta Kujundžić, zasnovala radni odnos 10. 10. 1960. i Semka Đulić, kafe kuharica, zasnovala radni odnos 1. 1. 1961. godine (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesređeno, Evidencija zaposlenog osoblja Narodnog univerziteta Gračanica)

15 Odbor Narodnog univerziteta djelovao je u sljedećem sastavu: Ahmet Mahmutović (predsjednik), Milija Babović, Osman Delić, Ešref Čurić, Akelina Švab, Muhamed Vehabović, Jelena Garić, Franjo Toman, Mitar Kajganić, Obrad Tešić, Mustafa Nuhanović, Mihajlo Tanazović, Ranko Stanković, Nesib Suman, Dževad Sarajlić Predmet:

Plakat za pozorišnu predstavu KUD Adem Alić iz 1959.

obrazloženjem da po zakonu ne može odobriti kreditna sredstva za opravku ili adaptaciju objekta, za koji nisu priloženi dokazi da je od nadležnih organa službeno predat na upotrebu ili da je u vlasništvu tražioca kredita. Tek kad je naknadno razjašnjeno da se takav kredit može odobriti “samo u slučaju da zgradom upravlja Narodni univerzitet”, 8. 2. 1961. Odbor Narodnog univerziteta je po hitnom postupku donio odluku da se “od Narodnog odbora opštine zatraži nacionalizovana zgrada Doma kulture u trajno vlasništvo Narodnog univerziteta”.¹⁶ Postupajući po tom zahtjevu, Narodni odbor opštine Gra-

čanica donio je Rješenje broj 03 – broj- 879 od 20. 2. 1961. godine, kojim se građevinski objekat izgrađen na zemljištu, označenom sa k.č. broj 17/67–zgrada Doma kulture dodjeljuje Narodnom univerzitetu iz Gračanice, “a sa obrazloženjem da navedeni taj objekat već koristi”.¹⁷

Time su izgleda bili ispunjeni i svi formalni uslovi za odobrenje kredita Narodnom univerzitetu, namjenski za sanaciju Doma kulture. Zahtjev je podnesen Komunalnoj banci Gračanica 10. 4. 1961. godine. U zahtjevu je pisalo da je na posljednjoj sjednici Narodnog odbora opštine zgrada Doma

(Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesredeno, Predmet: Program rada Narodnog univerziteta za 1961/1962, str. 21)

¹⁶ Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesredeno (Odluka Odbora Narodnog univerziteta od 8. 2. 1961. da se od Narodnog odbora opštine u Gračanici zatraži nacionalizovana zgrada Doma kulture u trajno vlasništvo Narodnom univerzitetu)

¹⁷ Arhiva Grada Gračanice, nesređena građa, Fond Skupština opštine 1991., Rješenje Opštine Gračanica br. 04/I-884/1-1/91 od 23. 9. 1991. o ukidanju Rješenja NOO Gračanica VL-broj 04/I884/1 od 25. 12. 1959. godine kojim je nacionalizovana zgrada vlasništvo Vakuf medrese Osmana Kapetana...

kulture dodijeljena Narodnom univerzitetu. Pošto se "ista" nalazi u trošnom stanju odlučeno je da se zatraži kredit za njenu sanaciju u iznosu od 1.500.000 dinara, sa rokom otplate od 10 godina i uz kamatnu stopu od 6% godišnje.¹⁸ Uz zahtjev je podnesen i predračun radova.

Osim problema sa dobijenim poslovnim prostorom, u koji se moralo ulagati, Narodni univerzitet se suočavao i sa drugim problemima, a posebno oko finansiranja svojih programa, koje nije mogao realizovati bez konkretne materijalne podrške opštine, čije su mogućnosti takođe bile ograničene. Kako se vidi iz dokumenata, među čelnim ljudima lokalne vlasti, ipak je bilo i želje i volje da se Univerzitetu pomogne i stanje brže mijenja. Tome je doprinio i sam Nesib Suman, kao prvi upravnik te ustanove, inače blizak vlastima, koji je nastojao takvo pozitivno raspoloženje iskoristiti u rješavanju spomenutih i drugih problema. Odlučnije je insistirao da se općina kao osnivač jasnije odredi šta će podržavati i u kojem će se pravcu razvijati ustanova, a posebno njena obrazovna djelatnost, s obzirom da se počinjalo takoreći sa ledine, bez adekvatnog prostora, bez potrebnih sredstava i kvalitetnih kadrova. Ti se zahtjevi, naravno, nisu mogli rješavati bez jasnih stavova partije. Utvrđivanje dugoročnije politike u to vrijeme obično je počinjalo i završavalo na partijskim forumima (komitetima Saveza komunista) odgovarajućeg nivoa.

RAZVOJNA POLITIKA USTANOVE

Dok je Narodni univerzitet pravio prve korake, sticajem okolnosti, obrazovanje odraslih i kultura općenito, a društveno-ekonomsko i ideološko-političko posebno, našlo se u fokusu pažnje na raznim političkim forumima i postavljalo se kao važno i prioritetno. Kako je bilo uobičajeno i za druga društvena pitanja, tako su i u ovom slučaju na niže nivoe partije i vlasti dolazile konkretne direktive i upute. Da bi na te direktive blagovremeno odgovorio, tadašnji sekretar Opštinskog komiteta Saveza komunista Gračanica Lazo Stevanović, stavio je "na tapet" problematiku tek osnovanog Narodnog univerziteta i postojeće dvije-tri organizacije iz oblasti kulture, koje su doista bile u krizi. "Analiza rada Narodnog univerziteta, Biblioteke i Kina" razmatrana je na sjednici Opštinskog komiteta, održanoj 27. 9. 1960. godine. Sjednici je prisustvovao i Esad Horozić, u svojstvu člana Sreskog komiteta Saveza komunista Tuzla. Iz viših partijskih organa, po tadašnjim običajima, dolazilo se samo kada su se razmatrala neka važna pitanja. Očigledno, da su u to vrijeme pitanja obrazovanja odraslih i kulture u Gračanici imala takav tretman.

Kao osnova za raspravu na toj sjednici poslužili su kraći pisani materijali, pojedinačno o svakoj od navedenih ustanova pod zajedničkim naslovom "O problemima kulturno-prosvjetnog i umjetničkog rada u našoj opštini".¹⁹ Ovaj materijal, osim političkih stavova i kritičkih ocjena, sadrži i niz vrijednih podataka o tadašnjem stanju u gradskom

18 U dopisu pod br. 45/61 od 10. 4. 1961. koji je Narodni univerzitet uputio Komunalnoj banci Gračanica između ostalog piše da je "Narodni univerzitet dobio zgradu Doma kulture na upravljanje", uz obavezu da se brine o njenom održavanju. "Kako se zgrada nalazi u trošnom stanju, potrebna je najhitnija opravka za koju su potrebna prilično velika novčana sredstva, a sa kojima Narodni univerzitet ne raspolaze." Uz zahtjev je priložena Odluka Odbora Narodnog univerziteta o zaduženju i predračun radova. (Arhivska grada Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesredeno; Predmet: Zahtjev Komunalnoj banci za dodjelu kredita za opravku doma kulture od 10. 4. 1961....)

19 Arhiv TK, f. OK SK Gračanica I b 28 (1-9) Zapisnik sa sastanka Opštinskog komiteta SK Gračanica, održanog dana 27. 9. 1960. godine (u nastavku: Arhiv TK, f. OK SK Gračanica I b 28 (1-9) *Zapisnik sa sastanka...*)

Da bi se poboljšao rad na prosvjećivanju općenito, a ideološko-političkom posebno, partijski komitet je podržao planirane nabavke potrebne literature i nastavnih sredstava za bolju pripremu predavača i bolji kvalitet nastave. Od konkretnijih stvari, podržali su da se Univerzitetu obezbijede sredstva za nabavku jednog pokretnog kino-projektora, episkopa, dijaskopa i potrebnih dijafilmova, te jednog putničkog automobila za odlazak na teren.

Zaključujući sjednicu Lazo Stevanović je, kao sekretar komiteta, pošao od procjene da kulturne potrebe naroda u Gračanici svakim danim sve više rastu. Zato se i založio za osposobljavanje Narodnog univerziteta i ostalih institucija kulture da mogu uspješno odgovoriti tim potrebama. Konkretno, podržao je nabavku automobila za Narodni univerzitet “ako želimo osigurati njegov normalan rad”. Pledirao je da se traži pomoć i iz radnih kolektiva koji će to podržati. Podršku su dobili i njegovi prijedlozi da se Rizo Suman angažuje na ponovnom pokretanju razglasne stanice²⁵ i da se Ešref Čurić postavi na čelo kulturno-prosvjetnog društva, sa zadatkom da oživi njegov rad.²⁶

Koristeći povoljnu klimu, nakon ove sjednice rukovodstvo Narodnog univerziteta se sa svojim problemima nametnulo lokalnim političkim strukturama, zahtijevajući da

osim verbalne daju i jaču materijalnu podršku njegovim dosta ambicioznim planovima i programima. Nakon toga, Univerzitet je bio uključen u finansiranje iz Opštinskog fonda za školstvo. Kao osnovna djelatnost Ustanove smatralo se ideološko-političko, društveno ekonomsko i opće obrazovanje pa je i uključeno u finansiranje iz tog fonda. Kao “vanosnovna” djelatnost bilo je stručno obrazovanje koje se finansiralo samo jednim dijelom iz tog fonda.

Godinu dana kasnije, valjda u skladu sa aktuelnim političkim trendom, i Sreski komitet Saveza komunista Tuzla ta je pitanja stavio “na tapet”, pa je za izradu svoje analize, putem određenog upitnika, zatražio podatke iz opštinskih komiteta. Da bi udovoljio zahtjevu sa “više instance”, Opštinski komitet Saveza komunista Gračanica je svojim dopisom od 15. 11. 1961. zatražio od ustanova kulture da prema posebnom upitniku urade vlastite analize i dostave određene podatke o licima koja su u to vrijeme radila u tim organizacijama i ustanovama (rok je bio 23. 11. 1961).²⁷ Komitet je podatke prikupio od Narodnog univerziteta, Kina, Opštinske biblioteke i Kulturno-umjetničkog društva “Adem Alić”. Dobijeni podaci poslužili su za izradu posebne “Analize o radu ustanova u oblasti prosvjete i kulture na području opštine Gračanica”. Prije upućivanja Sreskom

25 Razglasna stanica je, kao preteča lokalnog radija, bila sa nekoliko zvučnika instalirana u centru Gračanice ubrzo nakon završetka Drugog svjetskog rata. O njoj se najvjerojatnije brinuo Mjesni odbor Narodnog fronta. Jedan od prvih tehničara na tom razglasu bio je Ismet Rešidbegović, koji je kasnije dugo godina radio kao nastavnik opštetehničkog obrazovanja (popularni OTO) u Osnovnoj školi “Mitar Trifunović Učo” i Gimnaziji. U narednim godinama gradski razglas je bio u sastavu Kina i sve se rjeđe oglašavao. Po zaključku Komiteta, njega je ponovo “oživio” Narodni univerzitet, odmah nakon svog osnivanja, izuzevši na revers opremu iz Kina (vidi fus notu br. 57). Ne znamo kako je radio i kada je definitivno “ugašen”.

26 Arhiv TK, OK SK Gračanica I b 28 (1-9) *Zapisnik sa sastanka...*

27 Podatke je zatražio za određen broj lica koja su se po svojoj aktivnosti isticala po tim institucijama šezdesetih godina. Tako su se u Kulturno-umjetničkom društvu isticali: Osman Delić, Vera Jovanović, Ferid Rešidbegović (sekretar), Zvonko Lipka, Mustafa Beganović, Mihalj Murvaj, nast. muzičkog u OŠ “M.T-Učo”, Vladimir Simeunović (čika Vladimir, glumac amater); u Narodnom univerzitetu: Dževad Sarajlić, Suljo Devedžić, Ešref Čurić, Miloje Petrović, Rizo Suman, Ahmet Mahmutović, Lazo Stevanović, Nesib Džaferović, Nesib Suman, Čamil Naimkadić, Dragiša Ilić, Ranko Stanković, Ljubica Vencelj, Mirko Garić; u Kin: Bajro i Kasim Kusturica i Jakub Muftić (?); u Biblioteci: Adela Đarmanti, bibliotekarka (Arhiv TK I d 85 (1 – 34), *Analiza o radu...*

komitetu, dobila je “zeleno svjetlo” na sjednici Opštinskog komiteta.²⁸ Jedan od najznačajnijih zaključaka prilikom usvajanja te analize bio je da se što prije pokrene postupak integracije postojećih ustanova kulture u gradu sa Narodnim univerzitetom. I u samoj Analizi ističe se “da bi bilo korisno da Kulturno-prosvjetno vijeće poduzme mjere na objedinjavanju rada navedenih prosvjetnih ustanova”.²⁹ Tokom naredne, 1962. godine taj zadatak je izvršen. U tom postupku, Univerzitet se kompletirao kao jedinstvena ustanova za obrazovanje odraslih i kulturu pod čijim su se krovom našli, uz već postojeće centre za obrazovanje odraslih i svi raspoloživi resursi iz oblasti kulture na opštini, u prvom redu Narodna biblioteka i Kino.

Vrijeme je pokazalo da je ta integracija kao prelomna tačka u razvoju kulture (i obrazovanja odraslih) za Narodni univerzitet bila od historijskog značaja. To potvrđuje i činjenica da se tada uspostavljena organizaciona struktura Ustanove, sa uključivanjem Radio stanice u njen sastav, 1969. godine,³⁰ zadržala, takoreći do danas, izuzimajući, doduše, obrazovnu komponentu, koja je “presahla” godinu-dvije prije rata (1992.-1995.)³¹.

OSTVARENI REZULTATI U 1962. I 1963. GODINI

Već u drugoj godini svoga postojanja Narodni univerzitet se programski i kadrovski konsolidovao i u organizacionom smislu skoro potpuno zaokružio, pa i programski profilisao. “Godina je protekla u organizacionom sređivanju”, navodi se u Izvještaju o radu Univerziteta u 1962/63. školskoj godini, koji je podnesen Narodnom odboru općine u julu 1963.³² Tokom 1962. godine u sastav Narodnog univerziteta, kao što je već rečeno i formalno ulaze Narodna biblioteka³³ i Kino “Ozren” kao ključne institucije kulture u gradu, te domovi kulture u Gračanici i Bosanskom Petrovom Selu, uključujući i objekte u kojima su djelovali. U novu 1963. godinu Univerzitet je ušao sa novom unutrašnjom organizacijom, koja je, ipak, bila odraz “mehaničkog pripajanja”, odnosno integracije spomenutih ustanova. Kao takva brzo će se pokazati kao nefunkcionalna i u narednom periodu pretrpjeti znatne promjene i usklađivanje, kako organizacione, tako i kadrovske. Po toj organizacionoj šemi, na čelu Ustanove je bila uprava koja je povezivala sljedeće organizacione jedinice: Kino “Ozren”, Narodni univerzitet (sa 4 centra: Centar opšte obrazovanje, Centar za obrazovanje radnika, Centar za selo i Centar za ideološko-političko obrazovanje), slijedi Dom

28 Arhiv TK I d 85 (1 – 34), *Analiza o radu ustanova ...*

29 *Isto*

30 O osnivanju i razvoju Radio stanice Gračanica vidi opširnije u: Omer Delić, *Ovdje (je) Radio-Gračanica – 30 godina*. Gračanički glasnik, IV/7, 1999., 36-42, te poseban autorski prilog Edina Šakovića pod naslovom “Kada je i kako nastala Radio Gračanica”, kao i poseban dokumentacioni blok pod naslovom “Pedeset godina Radio Gračanice: odabrani dokumenti, prilozi i fotografije”, čiji je priređivač isti autor; oba priloga objavljujemo povodom 50. godišnjice Radio Gračanice u ovom broju “Gračaničkog glasnika”, str. 55 - 73, odnosno 101 -143

31 Arhiv TK I d 85 (1 – 34), *Analiza o radu ustanova ...*

32 Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2 – nesređeno (Predmet: Izvještaj o radu Narodnog univerziteta u 1962/63 školskoj godini)

33 Rješenjem Narodnog odbora opštine Gračanica br. 7440 od 27. 12. 1961. godine odlučeno je da se biblioteka pripoji Narodnom univerzitetu. Posebnim rješenjem Narodnog univerziteta preuzeta je i dotadašnja bibliotekarka Đarmanti Adela u radni odnos sa Narodnim univerzitetom sa 1. 2. 1962. godine. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2 – nesređeno (Predmet: Rješenje Narodnog univerziteta kojim je preuzeta dotadašnja bibliotekarka Đarmanti Adela u radni odnos sa Narodnim univerzitetom sa 1. 2. 1962. godine.)

kulture Gračanica, Dom kulture Bosansko Petrovo Selo, Biblioteka (sa odjeljenjem za odrasle, odjeljenjem za djecu i odjeljenjem u Bosanskom Petrovom Selu) i konačno Kino "Mladost" u Bosanskom Petrovom Selu.³⁴ U skladu sa tom organizacionom šemom, sačinjena je sistematizacija radnih mjesta koja je u dobroj mjeri već bila popunjena ključnim kadrovima, s tim što vjerovatno iz opravdanih razloga nije došlo do popune u Kinu i Domu kulture u Bosanskom Petrovom Selu.³⁵

...
U organizacionoj strukturi Narodnog univerziteta, još u toku 1962. godine uspostavljeni su kao posebne jedinice **centri za obrazovanje** odraslih. U početku su se još uvijek zvali "Narodni univerzitet", da bi godinu-dvije kasnije nastavili rad kao radna jedinica "Centri za obrazovanje". Svaki od tih centara imao je svoga rukovodioca, svoje posebne zadatke i svoj program rada. U njima je prethodna, 1962. godina, kako piše u izvještajima, prošla u borbi protiv improvizacije, za što bolji kvalitet programa, za primjenu najsavremenijih andragoških metoda u njihovoj realizaciji itd. Posebna pažnja posvećivala se pripremi i radu sa predavačkim

timovima. Ostvareni rezultati, međutim, u 1962/63. godini, nisu bili ujednačeni. Neki su realizovali više, a neki manje oblika rada, sa različitom posjećenošću i interesovanjem građana. To je zavisilo i od raspoloživih sredstava, i od umješnosti kadrova, podrške sa strane itd.³⁶

...
Svoju aktivnost *Centar za opšte obrazovanje* provodio je kroz takozvane grupne i masovne oblike rada. Od grupnih najznačajnija je bila srednja upravna škola (instruktivna nastava) u saradnji sa Srednjom upravnom školom iz Tuzle.³⁷ Od masovnih oblika, realizovano je više javnih predavanja, kulturno-umjetničkih priredbi itd. Organizovane su i četiri književne večeri i četiri likovne izložbe. Za sve ove oblike aktivnosti, kako se ističe, vladalo je veliko interesovanje građana.

Važno je napomenuti da su u okviru tog centra već u toku 1963. godine započete ozbiljne pripreme za otvaranje i verifikaciju prvih odjeljenja osnovne, odnosno osmogodišnje škole za odrasle. Od kolikog je značaja bilo otvaranje te škole govori i podatak da je po popisu iz 1961. godine na opštini Gračanica bilo još uvijek oko 11.000 nepismen-

34 Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2 – nesređeno (Predmet: Izvještaju o radu Narodnog univerziteta u 1962/63. školskoj godini)

35 *Uprava*: direktor Nesib Suman (od 27. 2. 1962. do 15. 11. 1961., kada odlazi na profesionalnu funkciju potpredsjednika opštine, koju obnaša do 1. 9. 1962. godine i nakon toga ponovo preuzima dužnost direktora Univerziteta); sekretar: Sadeta Mešković (od 1. 2. 1963.); režiser:: Jelena Garić (od 1. 2. 1962); kurir: Rasim Gopo (od 1. 9. 1960); *Centri*: rukovodilac Centra za opšte obrazovanje: Dragiša Ilić (15. 3. 1963.), rukovodilac Centra za stručno obrazovanje: Dževad Sarajlić (radio od 1. 4. 1961. - do 30. 9. 1963.), rukovodilac Centra za Selo: Sava Petrović (1. 2. 1962), rukovodilac Centra za ideološko-političko obrazovanje (nepopunjeno); Šofer: Rizo Kamarić (15. 5. 1961.); Biblioteka: bibliotekar: Marijana Novaković (1. 7. 1962.), bibliotekar: Dobrila Jeremić (20. 11. 1962.), *Dom kulture u Gračanici*: rukovodilac: Hasib Đulić (1. 9. 1959); kafe kuhar: Hajrudin Imamović (4. 1. 1962. - 23. 9. 1963.), kafe kuhar. Arif Kahvedžić (1. 3. 1962), čistačica: Begić Munira (1. 2. 1962); *Kino "Ozren"*: rukovodilac: Kusturica Kasim (1. 3. 1963), pomoćnik kinooperatera (nepopunjeno), razvodnik u sali (nepopunjeno), honorarni blagajnik (nepopunjeno); *Dom kulture u Bosanskom Petrovom Selu*: domaćica doma (nepopunjeno); *Kino "Mladost" Bosansko Petrovo Selo*: honorarni blagajnik (nepopunjeno) (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1963/1 – nesređeno (Predmet: Sistematizacija radnih mjesta)

36 Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: Izvještaj o radu Narodnog univerziteta za 1962/63. školsku godinu (u nastavku: Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*)

37 Nastava u prvom razredu počela je 1. 11. 1962. godine sa 33 polaznika, dok je nastava za drugi razred organizovana od 3. 3. 1963. godine sa 16 polaznika. Među grupnim oblicima, interes građana najviše je pobudila "Škola za film" i "Škola za žene" koje su realizovane kroz nekoliko ciklusa predavanja, filmova itd. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*)

EVIDENCIJA ZAPOSLENOG
OSOBLJA

Zasnovan radni odnos	Prezime i ime osiguranog lica	Radno mjesto	Plata	Prestao radni odnos
1.II. 1960.g.	Suman/Sulje/ Mesib	Upravnik N.U.		15. XI 1961
2. 1.IX. 1960.g.	Džulić/Alije/ Hasib	Poslovodja kafane D.K.	10.000	
3. 1.IX. 1960.g.	Gopo/Ahmeta/ Rasim	Kafe kuhar	8.000	
4. 10.X. 1960.g.	Kujundžić/Muje/ Safeta	Čistačica	9.200	1.IV. 1961.g.
5. 1.I. 1961.g.	Džulić/Rifata/ Semka	Kafe kuhar	8.000	1.III. 1961
6. 16.III. 1961.	Pešut/Dušana/ Sreto	Šofer	22.000	1.VI.1961
7. 1.IV 1961	Sarajlić/Atifa/ Dževad	Rukovodilac Centa za str. obrazovanje	17.850 8.000 25.850	✓
8. 15.V. 1961	Kamarić/Sejda/ Rizo	Šofer	24.000	
9. 15.V. 1961	Ibrišević/Muje/ Ibrahim	Kafe kuhar	8.000	1.X.1961.
10. 1.X. 1961	Šabić/Čelso/ Muhammed	Kafe kuhar	8.000	
11. 4.I. 1962	Imanović/Behe/ Muhammad	Kafe kuhar	8.000	20. XI 61

Kulturno-umjetničkom društvu "Adem Alić" koje je bilo gotovo zamrlo²⁰, o Narodnoj biblioteci, "koja je samo to po imenu, jer joj je nedostajalo gotovo sve da bi bila prava javna biblioteka."²¹ i kinu koje je ipak dobilo pozitivnu ocjenu.²²

Pored problematike obrazovanja odraslih i kulture, u ovim partijskim raspravama tretirana je i oblast informisanja, kako se tada govorilo, radnih ljudi i građana. Zato se na širenje štampe gledalo kao na važan politički zadatak "svih svjesnih faktora socijalističkog društva". U 1960. godini na području opštine bilo je registrovano 732 radiopretplatnika, "što znači da se priličan broj naših građana

može brzo informisati iz prve ruke." Za opštinu od 30.000 stanovnika, kakva je bila Gračanica, dnevno prodatih 925 primjeraka dnevnih i nedeljnih listova i časopisa, cijeno se kao jako malo.²³

Interesantno je da se u okviru ovih rasprava, prvi puta u Gračanici pokreće ideja o nekom lokalnom informativnom biltenu ili listu: "Trebalo bi pokrenuti bilten koji bi građanstvo informisao o stanju u našoj komunici. Za sada bi izlazio jednom mjesečno, štampan ili izvučen na šapirografu. Ako bi ga građani primili dobro i ako bi stekao saradnike mogao bi se štampati i češće, pa čak i pokrenuti i lokalni list".²⁴

20 Kulturno-umjetničko društvo "Adem Alić", kao jedina od organizacija "koja radi na kulturnom uzdizanju naroda", dobilo je "na Komitetu" slabu ocjenu. Pošto nije bilo osposobljeno za izvršenje te zadaće, kako je ocijenio Komitet, "u čitavom mjestu vlada velika učmalost u pogledu kulturnog i zabavnog života." Usljed toga, mnogi građani su svoje slobodno vrijeme provodili po kafanama ili njihov "dobar dio na kocki". Društvo je u svom sastavu imalo četiri sekcije: dramsku, recitatorsku, folklornu i muzičku – ali samo na "papiru". Osim muzičke, ostale tri sekcije su bile potpuno neaktivne. Kao razlog, naveden je nedostatak adekvatnog prostora kako za uvježbavanje, tako i za javne nastupe. Garderoba je bila "veoma siromašna", nedostajala su sredstva za njeno obnavljanje. Instrumenti džez orkestra i pleh muzike su zbog neodržavanja takođe bili jako dotrajali. Kako slikovito piše, čak su i zavjese na pozornici bile iscijepane. U prvom redu Društvo se slabo podmlađivalo, mada su za to postojali dobri uslovi. Pored krize uprave, osjećao se i nedostatak stručnog osoblja za rad u sekcijama (režiser, koreograf itd.). Očigledno je postojalo raspoloženje za neke promjene, ali nije bilo ustanove, sposobne da nešto pokrene i razbije "učmalost" u kulturnom životu grada. Narodni univerzitet je povremeno organizovao gostovanja dijelova trupe nekog pozorišta (n.p. tuzlanskog), kao i nekih radio pjevača, ali je publika, kako se govorilo na Komitetu, ostajala nezadovoljna kvalitetom te muzike.. (Arhiv TK, f. OK SK Gračanica I b 28 (1-9), *Zapisnik sa sastanka...*)

21 Zgrada u kojoj se nalazila nije odgovarala savremenim standardima. Prostorije su bile male i nehigijenske, namještaj više nego skroman, ormari za knjige već davno dotrajali. Knjige su nabavljane slučajno i nesistematski, bez ikakvog plana i kriterija u odabiranju. Iako je savjesno obavljala svoje poslove, bibliotekarka nije imala stručne kvalifikacije, knjige su bile već dotrajale, "a čitaoci ih slabo čuvaju." U pogledu knjižnog fonda, stanje u 1959. godini je bilo sljedeće: beletristika 2.088 primjeraka, politička literatura 800, razna stručna literatura 262, dječja literatura 595, pozorišna literatura 163 ili ukupno 3.908. primjeraka. U Biblioteku su bila učlanjena 1.154 čitaoca (učenici 879, službenici 153, radnici 69, seljaci 23, domaćice 30). I knjižnice škola, ustanova i društvenih organizacija bile su sa jako siromašnim knjižnim fondovima. Tako je na primjer biblioteka u Gimnaziji imala 560 knjiga u Prvoj osnovnoj školi bilo je 801, a u Drugoj 974 knjige. (Arhiv TK, f. OK SK Gračanica I b 28 (1-9), *Zapisnik sa sastanka...*)

22 Repertoar gračaničkog bioskopa, koji je poslovao pod imenom Kino "Ozren", u ovim raspravama dobio je pozitivnu ocjenu. Temeljala se na raznovrsnosti tematike filmova i činjenici da je u repertoaru kina domaći film bio zastupljen sa 12 15% . Prema statistici za 1959. godinu, kino je imalo ukupno 83.243 posjetioca, od čega je 9.771 gledalo domaće filmove. Prikazano je 176 filmova, od čega je 15 bilo domaće proizvodnje. Od ukupno 666 realizovanih predstava, na 70 su prikazani domaći filmovi. Po ovim podacima, cijeno se da je interes za film u Gračanici u to vrijeme bio zadovoljavajući. Osim posjetilaca iz same Gračanice u kino su dolazili u manjem broju i građani iz obližnjih sela. (Arhiv TK, f. OK SK Gračanica I b 28 (1-9), *Zapisnik sa sastanka...*)

23 Arhiv TK, OK SK Gračanica I b 28 (1-9) *Zapisnik sa sastanka ...*

24 Četiri godine kasnije (1964.) Komisija za informacije Opštinskog odbora Socijalističkog saveza i skupštine opštine Gračanica pokreće Informativni bilten društveno-političkih organizacija i Skupštine opštine, koji je štampan na šapirografu i izlazio u skromnom tiražu jedanput mjesečno. Urednik Biltena bio je Mitar Kajganić. U takvom ambijentu sazrijevali su i uslovi za osnivanje lokalne radio stanice, što se i dogodilo 1. 3. 1969. godine.

nih građana. U narednim godinama škola je ostvarila izvanredne rezultate u oblasti osnovnoškolskog obrazovanja odraslih.³⁸ Sve je to bilo u funkciji bržeg zapošljavanja, sticanja kvalifikacija itd.³⁹

Tek u narednim godinama u okviru ovog centra organizovat će se instruktivna nastava za nekoliko srednjih (upravna i trgovačka) i viših škola (viša komercijalna i pedagoška akademija za više smjerova itd).⁴⁰ Na stotine polaznika osposobljavalo se za rad i sticalo stručnu spremu za poslove koje su već obavljali ili za radna mjesta na koja su konkurisali.⁴¹

Centar za obrazovanje radnika proradio je početkom 1963. godine. U njemu su ostvareni početnici oblici saradnje sa preduzećima oko stručnog osposobljavanja njihovih već zaposlenih radnika. Uz ostalo, organizovan je četvorodnevni seminar o HTZ mjerama u privrednim preduzećima. I ovaj centar svoju

punu afirmaciju doživjet će u nadolazećim vremenima. Na stotine nezaposlenih radnika koji su pohađali različite kurseve (zidari, tesari, armirači, dizaličari i dr.), dolazili su do bržeg i sigurnijeg zaposlenja kako u domaćoj privredi tako i u Hrvatskoj, Sloveniji, a kasnije i u zapadnoevropskim zemljama, na stotine ih je sticalo interne kvalifikacije itd. Pored kurseva za građevinske radnike, organizovana je obuka i za dokvalifikaciju radnika u još nekim zanimanjima kao što su trgovci, stolari, krojači, obučari i dr. Sve ove programe za svoje radnike plaćale su radne organizacije iz kojih su dolazili, a za nezaposlene Zavod za zapošljavanje.⁴²

Centar za društveno-ekonomsko obrazovanje u "izvještajnom" periodu organizovao je više zanimljivih, seminara, predavanja i drugih edukativnih sadržaja, praćenih filmom, koji su izazvali prilično interesovanje građana.⁴³ U kasnijim reorganizacijama neki

38 Polazeći od koncepcije savremenog opšteg obrazovanja i posebnih potreba odraslih, Skupština opštine Gračanica je svojim aktom broj: 02/6533/1 od 2. 11. 1963. godine osnovala Osnovnu školu za obrazovanje odraslih pri Narodnom univerzitetu. Finansiranje školovanja polaznika ove škole iz radnog odnosa i na prvom i na drugom stupnju plaćale su radne organizacije, dok je za polaznike van radnog odnosa na prvom stupnju plaćala Skupština opštine, a na drugom sami polaznici. Od 1966. godine finansiranje školovanja odraslih van radnog odnosa preuzima u potpunosti opština. Od osnivanja do 1968. godine, uključujući 1968/69 godinu, škola je imala 57 odjeljenja sa oko 1700 polaznika na oba stupnja osnovnog obrazovanja. Dok se u prvim godinama škola uglavnom bavila opismenjavanjem odraslih (prvi stupanj), od 1966. godine, najveći broj polaznika pohađalo je drugi stupanj (od 5–8 razreda). Osim Gračanice, odjeljenja ove škole radila su i po većim selima opštine. (Izvještaj o radu Narodnog univerziteta za 1968. godinu, str 23.)

39 Detaljni podaci o radu škole, o broju svršenih polaznika i nastavnika mogu se naći u godišnjim izvještajima o radu Narodnog univerziteta (Arhivska građa Narodnog univerziteta, *Izvještaji o radu...*)

40 Te poslove godinama je vodio i razvijao Fuad Spahić, koji je uživao izuzetnu popularnost u Gračanici kao rukovodilac Centra i direktor Osnovne škole za obrazovanje odraslih

41 Rukovodilac centra od 15. 3. 1963. godine bio je Dragiša Ilić. Nakon njegovog odlaska iz Narodnog univerziteta te je poslove preuzeo Fuad Spahić, koji je na tom mjestu ostao dugi niz godina, sve do svoga penzionisanja.

42 Ovaj Centar utemeljio je Dževad Sarajlić, koji je radio u Narodnom univerzitetu od 1. 4. 1961. do 30. 9. 1963. Na tim poslovima kasnije su radili Čamil Naimkadić (1967.–1968.), a najduže Hajrudin Junuzović (1968. – 1974.); U ove projekte aktivno je bio uključen i tadašnji rukovodilac Zavoda za zapošljavanje Gosto Đurković; Izvođači praktične nastave za građevinske radnike od 1967. pa u narednih nekoliko godina bili su: Alić Favzija, građevinski tehničar kao organizator cjelokupne nastave, praktičnu obuku armirača izvodio je Bećir Čamdžić, VK majstor iz Stjepan Polja, dok su tesare i zidare obučavali, u to vrijeme poznati majstori Miloš Lukić i Mehmed Širbegović.

43 U izvještaju za 1962/63 školsku godinu se navode sljedeći oblici: dvodnevni seminar na temu "Izrada statuta radnih organizacija", koji je "odslušalo" 40 lica, angažovanih u komisijama za izradu statuta po preduzećima, zatim jednodnevni seminar na temu: "Poslovna politika preduzeća i investicije" za rukovodioce preduzeća i članove organa upravljanja, koji je propratilo 30 polaznika slušalaca, te dva desetodnevna seminara na temu "Produktivnost rada", kojima je prisustvovalo 70 polaznika. Posebno mjesto u radu Centra imali su "Filmski dani" koji su organizovani dva puta sedmično. Prikazivani su kratkometražni edukativni filmovi iz raznih oblasti, počevši od organizacije proizvodnje do zaštite na radu...U toku tromjesečnog trajanja ovog oblika prikazano je oko 40 filmo-

od ovakvih i sličnih oblika realizovat će se u okviru Centra za ideološko obrazovanje ili Centra za selo.

Centar za selo je od početka 1962. godine, kada je i osnovan, razvio veoma razgranatu aktivnost “na planu stručnog, zdravstvenog, opšteg i drugih oblika obrazovanja seoskog stanovništva.” Cilj je bio “ubrzanje procesa socijalističkog preobražaja sela i podizanje opšteg kulturnog nivoa seoskog stanovništva”. Ostvareni rezultati Centra u toj prvoj godini njegovog postojanja bili su zaista impresivni. Kursevi, seminari, predavanja za poljoprivrednike, seoske domaćice i omladinu, plijenili su pažnju seoskog stanovništva.⁴⁴ Trebalo je popularisati nove sorte žitarica, stoke, vještačkog đubriva, vještačkog osjemenjavanja goveda...Trebalo je popularisati novine i dostignuća u medicini, farmaciji, poljoprivrednoj proizvodnji, trebalo je naučiti mlade domaćice kako će urediti stan, napraviti zimnicu, kako će održavati higijenu itd.⁴⁵ Tek ako se ima u vidu da je svim inovacijama i “novotarijama” ovdašnje ruralno stanovništvo uvijek po inerciji davalo otpor, moguće je procijeniti domete i značaj djelatnosti Centra za selo Narodnog univerziteta.

Nesib Suman

Ilustrujemo to istinitim slučajevima kada su pojedinci u nekim selima, istresali u živicu velike količine vještačkog đubriva da bi sutradan svojim komšijama pokazivali sprženu travu, “dokazujući” time “štetnost» vještačkog đubriva... Da ne spominjemo kažnjavanje roditelja pred sudom za prekršaje zato što su odbijali da šalju djecu u školu, pogotovo žensku... Godinama kasnije ovaj centar bio je, zajedno sa ostalim oblicima djelovanja Narodnog univerziteta, glavni “razbijač” za ostalih shvatanja na selu i u neku ruku, kada je pitanju masovno prosvječivanje naroda, zaštitni znak Narodnog univerziteta.⁴⁶

va, uz prisustvo oko 400 gledalaca, mahom radnika iz proizvodnje. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvjestaj o radu...*)

44 Od proljeća 1962. do polovine 1963. godine organizovano je 7 kurseva iz oblasti voćarstva u trajanju od 6 dana po pet nastavnih sati, koje su pohađala 182 mahom mlađa poljoprivredna proizvođača, te 62 javna predavanja iz oblasti stočarstva, ratarstva i voćarstva, kojima je prisustvovalo preko 5.500 slušalaca. Prikazano je 56 nastavnih filmova za poljoprivredne proizvođače i slušaocce na selu. U oblasti zdravstvenog prosvječivanja izvedena su 4 kursa u trajanju od po 4 mjeseca, mahom za žensku seosku omladinu. Kurseve je pohađalo i završilo 125 mladih polaznica sa sela. Voditeljice kurseva bile su učiteljice po seoskim školama. U isto vrijeme organizovano je 11 javnih predavanja iz oblasti zdravstva, higijene ishrane, kulture stanovanja itd. Predavanjima je prisustvovalo 1370 slušalaca... U više sela na opštini prikazano je 7 nastavnih filmova iz oblasti zdravstva koje je odgledalo oko 3.700 građana i omladine. U oblasti unapređenja domaćinstva organizovani su seminari za pripremanje zimnice koje je pohađalo 190 mahom mladih domaćica sa sela (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvjestaj o radu...*)

45 Kasnije su se oko ovog centra okupili skoro svi poljoprivredni stručnjaci sa opštine, među kojima su se isticali Džemal Huskanović, veterinar Hasan Maglajlija, Sezahija Dervišefendić i dr. (Prema sjećanju Čamila Huskanovića iz Gračanice, pribilježeno 30. 10. 2019.); Povremeno su se angažovali i stručnjaci iz poljoprivrednih zavoda iz Tuzle i Doboja. Osim poljoprivrednih stručnjaka, u predavačke aktivnosti uključivali su se i stručnjaci ostalih profila, a najviše medicinski i prosvjetni radnici.

46 Najveće zasluge za to imao je Savo Petrović, popularni Sava, poljoprivredni tehničar iz Boljanica, koji je utemeljio taj centar, zasnivajući radni odnos sa Narodnim Univerzitetom 1. 2. 1962. godine. Po sjećanju autora ovog teksta, bio je “čovjek iz naroda”, razumio je potrebe naroda i godinama je uspješno vodio “svoj centar”, negdje sve do 1981. godine kada je po zadatku preuzeo Osnovnu organizaciju kooperanata Karanovac-Stjepan Polje.

Već u prvoj godini svoga postojanja, Centar je, u saradnji sa Tvornicom šivaćih strojeva "Bagat", organizovao dvomjesečni kurs šivenja i krojenja, koji je završilo 68 polaznica iz Gračanice i okolnih sela. Tečaj je radio svaki dan u dvije smene po manjim grupama pod vođstvom stručne učiteljice koja je najviše pažnje posvećivala praktičnoj obuci. Ti su se kursevi u narednim godinama ustalili kao redovni oblici rada ovog centra. U njima se obučavalo na hiljade mladih žena i djevojaka, od kojih su mnoge svoje prvo, pokazat će se i trajno zaposlenje nalazile u gračaničkim tvornicama obuće i odjeće ("Fortuna" i "Alhos", odnosno "Olimp").

U okviru aktivnosti ovog centra, odmah nakon njegovog osnivanja otpočela je organizovana kinofikacija sela. Narodni univerzitet je nabavio kinoaparaturu početkom 1962. godine, pa je tako obezbijedio prikazivanje dugometražnih igranih filmova u svim elektrificiranim selima.⁴⁷ Dugi niz godina prikazivanje filmskih predstava putem pokretnog bioskopa bio je jedini kulturni sadržaj koji je "Univerzitetovim džipom" dopirao do mnogih naših, kulturno zapuštenih sela. Koliko je radosti u to vrijeme donosilo pokretno kino tom stanovništvu, posebno mladima, nije teško zamisliti.⁴⁸

U kakvim se uslovima, inače, radilo na terenu ilustrujemo ovim citatom iz izvještaja: "U ostvarivanju svoje djelatnosti Centar je nailazio na niz poteškoća. Tu svakako treba istaći loše seoske puteve, nedostatak prostora i niz drugih poteškoća tehničke prirode.

Ovaj centar svoju djelatnost najviše obavlja zimi, pa je i razumljivo da su slabe prostorije velika teškoća u radu."

U radu *Centra za ideološko-političko i društveno-ekonomsko obrazovanje* težilo se da njegovi programi budu u političkom smislu aktuelni i da budu usklađeni sa potrebama sredine u kojoj se realizuju. Podrazumijeva se da je sve to moralo biti u ideološkom smislu na liniji politike i prakse Saveza komunista. U odnosu na ostale, ovaj centar je zato bio jače podržavan od aktuelne politike, posebno od Opštinskog komiteta, koji je i učestvovao u kreiranju, a dobrim dijelom i finansiranju njegovih programa. Kao nedostatak u radu Centra za navedeni izvještajni period ističe se upravo to što je svoju aktivnost usmjerio samo na članove SK, a zanemario članove Socijalističkog saveza, omladinske organizacije i sindikata, na što će se usmjeriti u narednom periodu.

Svoju aktivnost u 1962. i 1963. godini Centar je fokusirao na rad sljedećih obrazovnih oblika: Večernje političke (partijske) i Omladinske političke škole koje su se organizovale pri Univerzitetu i u prethodne tri, odnosno četiri godine.⁴⁹ Da su ovo bile u neku ruku kadrovske škole lokalnog karaktera, potvrđuje i način izbora njihovih polaznika, koji je vršila kadrovska i ideološka komisija Opštinskog komiteta Saveza komunista kao i, odnosno nadležno tijelo Opštinskog komiteta Saveza omladine. Kako piše u izvještaju, Večernja politička (partijska) škola je "postala jedan od najčvršćih oblika ideo-

47 Tako je u periodu od februara do 1. 7 1962. prikazano 25 filmova, koje je na 127 predstava odgledalo 8.991 posjetilac. Prije početka svakog filma, prikazivani su kraći filmski žurnali sa aktuelnim informativnim i edukativnim sadržajima. U svim selima filmovi su se prikazivali dva puta mjesečno, u selu Boljaniću 4 puta. U selu Lukavica već je postojala kinoaparatura, pa su se filmovi prikazivali jednom mjesečno. U selu Sočkovcu postojala je kinoaparatura, ali se nije koristila racionalno, nisu se nabavljali filmovi itd. Arhivska grada Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*

48 Na poslovima kinofikacije sela, po sjećanju autora ovog teksta, godinama je radila u to vrijeme jako popularna posada u sastavu: Rizo Kamarić, kao kinooperater i vozač terenskog džipa i Arif Kahvedžić, biletar

49 Na spisku svršenih polaznika Večernje političke škole u 1959/60 školskoj godini bila su 23 kandidata, a u školskoj 1960/61 bilo ih je 26 (Arhivska grada Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesređeno: Predmet: Svršeni polaznici Više polit. škole, pisano rukom)

ODBOR NARODNOG UNIVERZITETA
GRAČANICA

Na svojoj redovnoj sjednici od 8 februara 1961.godine donio je slijedeća

O D L U K U

Da se od Narodnog odbora opštine u Gračanici zatraži nacionalizovana zgrada Doma kulture u trajno vlasništvo Narodnog univerziteta.

O B R A Z L O Ž E N J E

Narodni univerzitet sada koristi zgradu Doma kulture i brine se o njenom održavanju.-

Obzirom da se zgrada nalazi u priličnom trošnjom stanju, ukazuje se hitna i neoloživa potreba adaptacije u koju su svrhu potrebna veća novčana sredstva.

Narodni univerzitet je zatražio od komunalne banke u Gračanici zajam za popravak Doma, ali se taj zajam može dobiti samo u slučaju da zgradom upravlja Narodni univerzitet.

Predsjednik,

Milija Babović
Milija Babović

loško-političkog uzdizanja kadrova i većina privrednih organizacija je pravilno shvatila značaj ove škole i redovno snosila troškove školarine.”⁵⁰

Što se tiče takozvanih masovnih obrazovnih aktivnosti, Centar je bio organizator mnogih kurseva, seminara i javnih predavanja, sa različitom tematikom iz društvenog i političkog života, kako opštine, tako i šire zajednice, uglavnom za članstvo Saveza komunista, a kasnije i za ostale političke organizacije: omladinsku, sindikalnu...⁵¹ Uspješnoj realizaciji ovako obimnog programa, kako piše u Izvještaju uveliko je doprinio predavački aktiv Opštinskog komiteta Saveza komunista, koji je brojao 90 članova i to: 16 radnika, 5 tehničara, 20 prosvjetnih radnika, 14 ekonomista, 5 pravnika, 4 inženjera, 3 ljekara i 23 iz kategorije ostalih. Radi osposobljavanja predavačkog kadra, povremeno su organizovana posebna predavanja za članove političkog aktiva koja su držali eminentni gosti iz Tuzle i Sarajeva, a održan je i jedan seminar iz andragogije za uži krug saradnika Centra.

Ovakvi i slični obrazovni oblici, sa manjim ili većim obimom i intenzitetom organizovani su i u kasnijem periodu. Njihova profilacija i intenzitet zavisio je od općih političkih kretanja u zemlji, ali i na lokalnom području. Ulaskom zemlje u godine krize, poslije 1985. godine, aktivnost ovog centra postepeno se gasila.⁵²

...

I pored početnih organizacionih i drugih problema, integracija spomenutih ustanova kulture sa Univerzitetom već u 1963. godini počela je davati i neke pozitivne efekte. Posebno se ističe veza Univerziteta i Biblioteke, preko koje su postignuti iznenađujuće dobri rezultati na širenju knjige. Organizovanjem književnih večeri i izložbi knjiga u više naselja i preduzeća, te uspostavom pokretnih biblioteka kao i na druge načine učlanjeno je 1.700 novih čitalaca. “Tako smo prvi puta sa knjigom prodrli na selo”, pisalo je u izvještaju.⁵³

Prilikom integracije, Univerzitet je dobio poseban zadatak od opštinske vlasti da sredi stanje i unaprijedi **rad Biblioteke**: da poveća knjižni fond i broj članova, odnosno čitalaca

50 U ovom izvještajnom periodu *Večernja politička škola* imala je dva redovna i jedno dopisno odjelenje u Lukavici. Od upisanih 40, školu je uspješno završilo 36 polaznika. Za razliku od Gračanice, Škola u Bosanskom Petrovom Selu radila je dva puta sedmično, imala je 30 upisanih polaznika, od kojih je 21 s uspjehom završio tu školu. Dopisno odjelenje u Lukavici bilo je eksperimentalno. *Omladinska škola* radila je četiri mjeseca sa predavanjima dva puta sedmično po programu koji je uradio Opštinski komitet Saveza omladine Gračanica. Od 34 upisana polaznika, školu je završilo 19, što znači da je u ovom slučaju došlo do velikog osipanja tokom trajanja škole. Tome je svakako doprinio, kako je pisalo u Izvještaju, slab interes Opštinskog komiteta omladine kao i omladinskih aktiva iz čijih su redova bili polaznici. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*)

51 U naznačenom periodu organizovan je jedan kurs iz oblasti etike u 10 predavačkih centara koji je bio namijenjen za kompletno partijsko članstvo na opštini. Cijenilo se da je odziv bio dobar jer je od ukupno 641 člana SK na području opštine, kurs pohađalo njih 570. Pored toga, za članstvo su organizovana i tri seminara na kojima su obrađene tri aktuelne teme: “Četvrti plenum CK SKJ”, “Naša poljoprivredna politika” i “Zadatak komunista kao društveno-političkih radnika”. Prvi je organizivan u dva, a drugi i treći u deset predavačkih centara. Seminarima je obuhvaćeno 470 polaznika... Posebno je realizovan seminar o prednarcu ustava i to u dva dijela: prvi za političke aktiviste i članove političkog aktiva, a drugi za prosvjetne radnike. Na četiri javna predavanja u 10 predavačkih centara, prisustvovalo je 520 članova SK. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*)

52 Sve do 1963. godine mjesto rukovodioca ovog centra bilo je nepopunjeno. O tom periodu, a i kasnije te poslove je preuzimao Nasib Suman kao direktor Ustanove. Za razliku od drugih Centara, u ovom je, sticajem okolnosti fluktuacija kadrova bila najveća. Od kadrova koji su kasnije radili na tim poslovima, potpisnik ovih redova sjeća se Mustafe Grbića, prof. filozofije, koji se veoma kratko zadržao u Narodnom univerzitetu (1971.), zatim Miralema Ustavdića, Mehmeda Hodžića, Pere Sarajlića i Boška Vasića.

53 Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvještaj o radu...*

biblioteke, da pronade stručne kadrove, pogodne prostorije i pogodne oblike rada kojim će privući što više čitalaca.⁵⁴ Zahvaljujući podršci “društveno-političkih faktora opštine”, u 1962. godini su za tri do četiri puta povećana ulaganja u opremanje i knjižni fond biblioteke iz opštinskog fonda za kulturu tako da je veći dio spomenutih zadataka Univerzitet izvršio već u prvoj godini integracije

Knjižni fond u Biblioteci povećan je sa nekih 5.000 na 12.000 knjiga, učlanjeno je 2.300 čitalaca, osim odjeljenja za odrasle uspostavljeno je i odjeljenje za djecu, otvoreno je odjeljenje biblioteke u Bosanskom Petrovom Selu i još 7 pokretnih seoskih biblioteka: Boljanić, Lukavica, Džakule, Doborovci, Škahovica, Malešići i Stjepan Polje. Njihov uspjeh zavisio je uglavnom od zalaganja zaduženih lica. Ističe se dobar rad tih lica u Stjepan Polju i Doborovcima (učlanili 60 čitalaca). U planu je bilo otvaranje pokretnih biblioteka i u nekoliko preduzeća kao što su “Bosna azbest”, “Partizan” i dr. Na svim tim poslovima u Biblioteci su radila dva stalna i dva honorarna prosvjetna radnika. Ustanova je imala stipendistu na Višoj pedagoškoj školi u Sarajevu, bibliotekarski smjer.⁵⁵

Već u 1963. godini osjećao se problem nedostatka prostora za dalji razvoj biblioteke u Gračanici. S tim u vezi interesantna su dva

zaključka koja se ističu u spomenutim materijalima. U prvom piše da je “normalno da će biblioteka za nekoliko godina ponovo postati samostalna ustanova, ali onda kada za to budu obezbijeđeni potrebni uslovi. Do toga vremena Centri Narodnog univerziteta će pomagati Biblioteku što je bio i do sada slučaj.” Drugi se odnosi na rešavanje pitanja prostora: “U najskorije vrijeme biblioteka će morati obezbijediti veći broj prostorija, to jest morat će joj se ustupiti cjelokupna sadašnja zgrada Narodnog univerziteta (to jest zgrada doma kulture, odnosno Medrese, nap. aut.), a za Narodni univerzitet morat će se naći neko drugo rješenje. Svi ovi problemi će ući u sedmogodišnji plan razvoja kulture na opštini.” Vrijeme će pokazati da prvi zaključak nikada nije sproveden. Što se tiče drugog, u vezi sa prostorom – jeste. Nakon izgradnje montažne zgrade Narodnog univerziteta (iznad Rukometnog igrališta, poslije 1965., Biblioteka je raspolagala kompletnim prostorom Doma kulture, izuzev ugostiteljskog dijela, a poslije izgradnje druge faze Novog doma kulture, 1978. godine, dobila je namjenski izgrađene prostore u tom objektu. Svoju ekspanziju doživljava u periodu od 1977. do 1985. godine, kada se ulažu znatna sredstva u knjižni fond, kada se nabavlja bibliobus itd.⁵⁶

...

54 Kakvo je bilo stanje u Biblioteci prije i neposredno nakon integracije sa Narodnim univerzitetom, govore sljedeći podaci: Na dan 31. 12. 1961. Biblioteka je imala 4860 knjiga, od čega je na dječji fond otpadalo 633, a na fond pokretnih biblioteka 120 knjiga. U 1961. godini nije primala ni jedan časopis. U biblioteci je bila stalno zaposlena učiteljica Adela Đarmanti, koja nije imala položen stručni bibliotekarski ispit. U 1961. godini Biblioteka je imala 1365 članova, od čega 1040 učenika, 179 službenika, 88 radnika, 30 zemljoradnika, 28 domaćica. Pročitano je 49.000 knjiga, (daci 38.000, ostali 11.000). U 1961. godini Biblioteka nije raspolagala sa svojim poslovnim prostorom. Nakon pripajanja Narodnom univerzitetu, smještena je u dvije prostorije, veličine 60 kvadratnih metara. Imala je zaseban magacin za smještaj knjiga, dok se čitaonica nalazila u drugoj prostoriji, veličine 48 kvadratnih metara. Biblioteka je imala dvije pokretne biblioteke i to jednu u selu Lukavica, a drugu u selu Boljanić. Fond dječije literature je bio odvojen, ali nije imao svoje odjeljenje. Najveći problem je bio nedostatak materijalnih sredstava dok se situacija pripajanjem Narodnom univerzitetu poboljšala. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2 – nesređeno (Predmet: Izvještaj Narodnog univerziteta Savjetu za kulturu NR BiH od 30. 3. 1962. godine koji je potpisala bibliotekarka Đarmanti Adela)

55 Bila je to Hidajeta Rešidbegović, koja će odmah po završetku škole, dobiti posao u Biblioteci u kojoj će sve do penzionisanja obavljati stručne i rukovodne poslove. Sa njom su godinama radile kao bibliotekarke Rabija Kemalović, Ilijana Lazarević, Bahra Hadžić, te bibliotekari za isturena odjeljenja, pokretne biblioteke i bibliobus Omer Hadžić, a nešto kasnije i Fikret Konjić

56 Opširnije o razvoju Narodne biblioteke u: Fikret Konjić, Prilog istoriji bibliotekarstva u Gračanici. *Gračanički*

U skladu sa stavovima opštinske vlasti, **Bioskopi** su ušli zvanično u sastav Narodnog univerziteta sa 1. 1. 1963. godine, ali neke saradnje Kina i Univerziteta bilo je i u ranijem periodu.⁵⁷ Oba bioskopa (u Gračanici i Bosanskom Petrovom Selu), nakon priključenja Univerzitetu, znatno su poboljšali svoj repertoar, unaprijeđena je organizacija njihovog rada, uređen prostor, uvedene kino predstave za djecu. Dobijena je i znatna potpora, kako bi se smanjila komercijalizacija u bioskopima i poboljšao njihov repertoar, sanirani su gubici bioskopa u Bosanskom Petrovom Selu.⁵⁸

I pored znatnog unapređenja rada drugih organizacija i institucija kulture (pa i zabave) u Gračanici, gračaničko kino će još dugo biti na prvom mjestu, sve do kasnih osamdesetih kriznih godina... U tim vremenima bioskop je bio jedina institucija koja je građanstvu mogla pružiti kvalitetnije i interesantnije kulturno-zabavne sadržaje. U nedostatku drugih sadržaja i medija, ostvarivao je ogroman vaspitni uticaj na publiku. Zahvaljujući svojoj snalažljivosti i vezama koje je imao u Zagrebu, u to vrijeme popularni upravnik kina Bajro Kusturica (a kasnije i njegov brat Kasim, tv. Kamo), uspijevali su među prvima u zemlji nabaviti najbolje filmove za Gračanicu i uopće održati dobar kino repertoar.⁵⁹

Kino predstave su se sve do kasnih sedamdesetih prikazivale u kino-sali starog i danas prepoznatljivog objekta kod sahat-kule, koji

će kasnije biti prodat Trgovačkom preduzeću “Bosna” u namirivanju sredstava za izgradnju novog Doma kulture. Interesantno je da ni nekoliko godina nakon izgradnje tog objekta, Bioskop “nije imao pristupa” u njegove prostore. Tek nakon mnogih peripetija, počeo je sa revijalnim predstavama u pozorišnoj dvorani... Sa sve jačom ekspanzijom televizije i drugih medija, i u Gračanici nastupa opadajuće interesovanja za prikazivačku djelatnost kina.

ZAKLJUČAK

Do osnivanja Narodnog univerziteta krajem 1959. i početkom 1960 godine došlo je u vrlo teškim ekonomsko-socijalnim prilikama na opštini. Za opstanak i dalji razvoj ustanove od odlučujućeg značaja bila je podrška lokalne vlasti, koja je u tom vremenu pokazala nešto malo više volje u odnosu na prethodni period da unaprijedi društveni i kulturni život, prvenstveno u samoj Gračanici, a zatim i šire na opštini. U tom smislu, ističe se nastojanje partije, odnosno Opštinskog komiteta da idološko-političko obrazovanje i osposobljavnje u prvom redu svoga članstva i svojih kadrova podigne na viši nivo. Činjenica je da je upravo taj oblik obrazovanja odraslih u početku dominirao u funkconisanju Ustanove. Iz dokumenata se vidi da je rukovodstvo Univerziteta, u prvom redu upravnik Nesib Suman, te oblike forsiralo više iz pra-

glasnik, 29/15, 2010., 139-151

57 Bajro Kusturica, upravnik Kina “Ozren”, 27. 7. 1961. godine predaje na revers Narodnom univerzitetu na upotrebu i korišćenje razglasnu stanicu kao svoje osnovno sredstvo, koja se sastojala od sljedećih dijelova: pojačalo 220 V, 8 zvučnika od 5 W, jednom kristalnom mikrofonom, 10 metara mikrofonskog kabla, o banana štekerima, određenoj količini kablova itd. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1961/1 – nesređeno, Predmet: Ravers revers Narodnom univerzitetu na upotrebu i korišćenje razglasnu stanicu...)

58 U prvoj polovini 1963. godine u ovoj djelatnosti osjetio se značajan napredak. Odigrane su 32 predstave više u odnosu na isti period prethodne godine, povećan broj gledalaca za 1402 itd. U navedenom periodu u kinu “Ozren” u Gračanici prikazano je ukupno 377 predstava, koje je odgledalo ukupno 50.809 posjetilaca. U kinu “Mladost” u Bosanskom Petrovom Selu, organizovane su 52 kino predstave koje je odgledalo 10.346 posjetilaca. (Arhivska građa Narodnog univerziteta, Kutija 1962/2, Predmet: *Izvjestaj o radu...*)

59 Bajro Kusturica je krajem 1962. godine napustio dužnost upravnika kina i otišao na rad u tadašnje specijalizovano preduzeće za distribuciju filmova “Kinematografi” Zagreb. Na njegovo mjesto došao je Kasim Kusturica, a nešto kasnije za kinooperatera Rizo Đulić, dok je na biletarnici kina radio Ibro Žunić.

gmatičnih nego iz čisto političkih razloga. Zato relativno brzo, u drugoj ili trećoj godini svoga postojanja Ustanova izlazi iz tih uskih okvira na široko područje obrazovanja odraslih i općeg prosvjećivanja naroda. Ideološko-političko obrazovanje, činilo je tek jednu četvrtinu ukupnog angažovanja Ustanove u oblasti obrazovanja odraslih. Utemeljuje se rad ostalih obrazovnih centara, koji će u narednom periodu dominirati u radu Univerziteta. To se posebno odnosi na stručno obrazovanje širokih slojeva radništva, ogromnog broja nezaposlenih lica i seoskog stanovništva svih kategorija, od poljoprivrednih proizvođača do domaćica. Mnogi su nakon osposobljavanja kroz obrazovne oblike ove ustanove, nalazili zaposlenje, bolje organizovali proizvodnju na svom imanju, unapređivali standard svojih domaćinstava itd. Kad se pogledaju spiskovi ili podaci o obuhvatu širokih slojeva stanovništva u obrazovnim oblicima u širokom dijapazonu od priučenog i polukvalifikovanog radnika (tesara, zidara, armirača, dizaličara...) do studenata na odjeljenjima instruktivne nastave Više ekonomsko-komercijalne škole iz Brčkog i viših pedagoških škola iz Tuzle i Banja Luke, od kurseva opismenjavanja do registrovane osmorazredne škole za odrasle, od predavanja o etici, do seminara o uzgoju goveda, od obuke za pravljenje zimmnice i uređenje stana, do "Bagat" kurseva krojenja i šivanja – nije teško ni sa današnje tačke gledišta dati opštu pozitivnu ocjenu ostvarenih rezultata Narodnog univerziteta u običnom narodu, bez obzira što su takve ustanove, prvobitno ustanovljene da služe jednom režimu, koji će doživjeti svoju propast u devedesetim godinama prošlog vijeka.

Kao osnivač, Opština Gračanica je obezbjeđivala znatna sredstva za finansiranje djelatnosti Univerziteta, dok su tadašnje društveno-političke organizacije aktivno učestvovala u kreiranju i izradi programa rada ustanove na bazi stvarnih potreba najširih slojeva naroda. Na bazi prijedloga i mi-

šljenja iz tih struktura, u 1962. godini Univerzitetu su pripojeni i bioskopi, biblioteka i Dom kulture (zgrada Osman-kapetanove medrese), a kasnije i Radiostanica. Objedinjavanje rada tih institucija odrazilo se pozitivno na razvoj svake od njih, jer je njihov rad od tada povezan, a njihovo objedinjavanje osiguralo racionalnije korišćenje kadrova i sredstava.

U nekim republičkim forumima toga vremena izražavano je mišljenje da bi takva integracija institucija kulture mogla biti kočnica u njihovom razvoju. U slučaju Gračanice, to je bio poticaj. Pokazalo se da je integracija davala pozitivne rezultate u manjim sredinama, gdje su te institucije bile nerazvijene, dok u većim, vjerovatno ne bi bilo toliko pozitivnih efekata.

SUMMARY
THE IMPORTANCE OF
THE FOUNDING AND THE
CONTRIBUTION OF THE PEOPLE'S
UNIVERSITY TO THE GENERAL
EDUCATION AND CULTURAL
UPLIFTING OF THE PEOPLE IN
THE WIDER GRAČANICA AREA

The foundation of the People's University in late 1959 and early 1960 was conducted in a very difficult economic and social situation for the municipality. The support of the local government was decisive for the survival and further development of this institution, which at that time showed a little more willingness than in the previous period when it comes to the advancement of social and cultural life, primarily in Gračanica itself and in the wider municipality. In this sense the efforts of the party to raise the ideological and political education and training of their members and personnel to a higher level are emphasized. This form of adult education initially dominated the functioning of this institution. The documents show that the leadership of the university, primarily Nesib Suman, emphasized such forms out of pragmatic reasoning first, and not for purely po-

litical reasons. The institution left these narrow frames very quickly, in the second or third year of its existence, and moved to a broader level of adult education and the general enlightenment of the people. Ideological and political education accounted for only one quarter of the total engagement of this institution in the field of adult education. The activities of the other educational centers were established, which will dominate the activity of the University in the coming period. This is especially relevant when it comes to the vocational education of the broad classes of workers, the huge numbers of unemployed people and the rural population of all categories, from farmers to housewives. Many found jobs after training in these educational institutions; organized the production on their properties better, improved the standard of their households, ect. The lists and data on the coverage of the broad masses by educational forms show a wide range of trained and semi-skilled workers (carpenters, masons, reinforcers, lifters...), followed by students in the departments of instructive classes of the Higher economical and commercial school of Brčko, higher pedagogical schools of Tuzla and Banja Luka, along with the literacy courses and the registered eight year school for adults, ethic classes, cattle breeding seminars, training for wintering and home organization, to “Bagat” courses of tailoring and sewing; therefore it is not hard to give a positive assessments of the

results of the People’s University even from today’s standpoint, especially when it comes to the effect it had on the ordinary people, even though such institutions were originally set up to serve the regime that would collapse in the nineties. As the founder, the Municipality of Gračanica provided considerable funds for financing the activities of the University, while the contemporary socio-political organizations actively participated in the creation and development of the activity program on the basis of the real needs of the widest class of people. On the basis of suggestions and opinions from these structures the cinema, library and House of Culture (The Captain Osman Madrasa building) were joined with the University in 1962; the radio station followed soon as well. The fact that these institutions were united had a positive effect on the development of each separate institution, their activities were interconnected and the merging ensured a more rational use of personnel and resources. Some republican forums voiced their opinion that a merge like this would act like a brake to the development of the cultural institution. In the case of Gračanica this was the impetus. Integration gave positive results in smaller cities, where the institutions were underdeveloped, while it would probably not yield such positive results in bigger cities.
